

İSLAM MEDENİYETİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Journal of Islamic Civilization Studies

e-ISSN: 2149-0872

Cilt/Volume 9 - Sayı/Issue 2 - Aralık/December 2024:

Türk Edebiyatının Cezayir Şiiri ve Toplumsal Yapıya Etkisi: Dilbilimsel ve Estetik Süreklilik

*The Influence of Turkish Literature on Algerian Poetry and Social
Structure: Linguistic and Aesthetic Continuities*

Hüseyin DURSUN

Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Asst. Prof., İzmir Kâtip Çelebi University, Faculty of
İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Theology, Basic Islamic Sciences, Department of
Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye. Arabic Language and Rhetoric, İzmir, Türkiye.

hdursun769@gmail.com Orcid: 0000-0003-3125-791X

Makale Bilgisi / Article Information

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received

07.09.2024

Kabul Tarihi / Accepted

12.12.2024

Atıf/Cite: Dursun, Hüseyin. "Türk Edebiyatının Cezayir Şiiri ve Toplumsal Yapıya Etkisi:
Dilbilimsel ve Estetik Süreklilik". *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 9/2 (2024), 544-566.
<https://doi.org/10.20486/imad.1545120>

Etik Beyanı/Ethical Statement: En az iki hakem tarafından değerlendirilmiş ve iThenticate
ile %15'ten az benzerlik oranına sahip olduğu belgelenmiştir./Reviewed by at least two referees
and iThenticate documented that the rate of similarity to another texts did not pass 15%.

Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
Licensed Under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Öz

Türk edebiyatının Cezayir şiiri üzerindeki etkisi, toplumsal yapı ile dilbilimsel devamlılık bağlamında önemli bir konu olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, Osmanlı döneminde Cezayir şiirinin estetik özelliklerini ve toplumsal yansımalarını inceleyerek, iki edebiyat arasındaki dil ve üslup etkileşimini detaylı bir şekilde analiz etmektedir. Osmanlı sanatının ve kültürel mirasının Cezayir şiirine yaptığı katkılar, şiirlerdeki toplumsal ve siyasi temalar üzerinden değerlendirilmektedir. Cezayirli ve Osmanlı şairlerinden verilen örneklerle bu etkilerin şiir dili üzerindeki yansımaları incelenmiştir. Osmanlı dönemi Cezayir şiiri, toplumsal olaylar ve değişimlerle sıkı bir ilişki içindedir. Şairler, dönemin siyasi ve toplumsal atmosferine tepkilerini şiirleriyle yansıtmışlar, bu durum şiirin toplumsal yapıyı şekillendiren bir araç olarak kullanılmasına olanak sağlamıştır. Ayrıca, şiirlerdeki Dinî motifler ve estetik yaklaşımlar da Osmanlı etkisinin belirgin bir parçası olmuştur. Cezayir şiirinin, Osmanlı'dan devralınan bu mirası modern dönemde de sürdürdüğü ve dil ile üslup açısından Osmanlı şiirine benzerlikler taşıdığı gözlemlenmektedir. Günümüz açısından bu çalışma, Osmanlı-Cezayir şiir ilişkisinin modern edebiyat üzerindeki etkilerini ve bu mirasın güncel dilbilimsel ve toplumsal analizlere katkılarını irdelemektedir. Araştırma, Cezayir şiirinin dilsel ve kültürel devamlılık bağlamında Osmanlı dönemindeki etkilerini nasıl sürdürdüğünü ve modern toplumsal yapı üzerindeki yansımalarını somut örneklerle açıklamaktadır. Bulgular, Edebî mirasın toplumsal ve kültürel sürekliliği sağlama potansiyelini ortaya koyarak modern edebiyat analizlerine önemli bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Osmanlı Dönemi Cezayir Şiiri, Cezayir Şairleri, Edebi Etkileşimler, Şiirin Etkisi.

Abstract

The influence of Turkish literature on Algerian poetry emerges as an important topic within the context of social structure and linguistic continuity. This study analyzes the aesthetic features and social reflections of Algerian poetry during the Ottoman period, examining the linguistic and stylistic interactions between the two literatures in detail. The contributions of Ottoman art and cultural heritage to Algerian poetry are evaluated through the social and political themes present in the poems. Examples from both Algerian and Ottoman poets illustrate how these influences are reflected in the language of poetry. Algerian poetry of the Ottoman period is closely related to social events and changes. Poets expressed their reactions to the political and social atmosphere of the time through their poetry, allowing poetry to be used as a tool for shaping social structure. Additionally, the religious motifs and aesthetic approaches in the poems represent a significant aspect of Ottoman influence. It has been observed that Algerian poetry is able to sustain this inherited legacy from the Ottomans in the modern era, showing similarities to Ottoman poetry in terms of language and style. From a contemporary perspective, this study explores the effects of the Ottoman-Algerian poetry relationship on modern literature and the contributions of this heritage to current linguistic and social analyses. The research clarifies how Algerian poetry maintains the influences from the Ottoman period in the context of linguistic and cultural continuity, and how these influences reflect on modern social structures through concrete examples. The findings highlight the potential of literary heritage to ensure social and cultural continuity, thereby offering a significant contribution to modern literary analyses.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Ottoman Period Algerian Poetry, Algerian Poets, Literary Interactions, The Influence of Poetry

Giriş

Türklerin Orta Asya'dan çıkarak çeşitli coğrafyalarda egemenlik kurdukları bir gerçektir. Bu coğrafyalardan biri de Kuzey Afrika'dır. 9. ve 10. yüzyıllarda Mısır'da Türk kökenli Tolunoğulları (868-905) ve İhşidiler (935-969) hanedanları bulunmuştur. Ardından Eyyubîler (1171-1250) ve Memlükler (1250-1517) dönemlerinde de Türk etkisi sürmüştür. Osmanlı döneminde (1517-1867), Türk hâkimiyeti Mısır'ın ötesine geçerek Kuzey Afrika'nın çeşitli bölgelerine yayılmıştır. Özellikle 16. yüzyıldan itibaren Tunus, Trablusgarb ve Cezayir Osmanlı yönetimine dâhil edilmiş ve bu bölgeler eyalet olarak düzenlenmiştir. Bu alanlar, Osmanlı döneminde Garb Ocakları olarak bilinen bölgelere dâhil edilmiştir.¹ Garp Ocakları içerisinde Türk hâkimiyetine giren ilk bölge Cezayir olmuştur. 16. yüzyılın başlarında, Cezayir kıyılarında Türk denizcilerin varlığı artmış ve bu denizciler, artan İspanyol tehditlerine karşı bölge halkına destek sağlamıştır. Kûkû emiri Ahmed İbnü'l-Kâdî ile yapılan anlaşma neticesinde, Türklere Cicek şehri yerleşim olarak verilmiştir. 1516 yılında Oruç Reis tarafından başlatılan Türk etkisi, çeşitli çatışmaların ardından 1525 yılında Barbaros Hayrettin döneminde kesin bir hâkimiyet kazanmıştır.²

Osmanlı'nın Cezayir'deki varlığı, yalnızca siyasi ve askeri anlamda değil, aynı zamanda kültürel ve edebi alanlarda da izler bırakmıştır. Osmanlı'nın Cezayir'e müdahalesi, İspanyol işgaline karşı halkın direnişine destek olmakla sınırlı kalmamış, aynı zamanda bölgenin kültürel ve sanatsal gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde, özellikle Türk kültürü, Cezayir edebiyatı ve şiirini etkilemiştir. Türk kültürünün Cezayir edebiyatındaki etkileri, Osmanlı'nın Cezayir'deki yönetimi boyunca Türk dili, sanatı ve edebi geleneklerinin yerel kültüre nüfuz etmesiyle kendini göstermiştir. Osmanlı saray kültürü, divan edebiyatı ve şiir sanatı, Cezayir'deki edebi üretimde güçlü bir ilham kaynağı olmuş ve bu etkiler özellikle klasik Arap şiiri ile Türk divan edebiyatı arasında bir sentezin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sentez, hem içerik hem de biçim açısından zenginleşmiş ve Cezayirli şairlerin eserlerinde Osmanlı şiirinin izlerini görmek mümkün olmuştur.³

Osmanlı dönemi Cezayir'in siyasi ve kültürel tarihi yeterince incelenmemiştir. Bunun en önemli nedeni, Arapça kaynakların sınırlı olmasıdır. Cezayirli yazarlar uzun süre bu dönemle fazla ilgilenmemiş, Türkiye'de de benzer bir durum yaşanmıştır. Osmanlı

¹ Ahmet Kavas, *Afrika'da Türkler'in Hâkimiyeti ve Kurdukları Devletler, Osmanlı-Afrika ilişkileri* (İstanbul: Tasam Yayınları, 2006), 27-54. Muvaffak Eflatun, "Cezayir'de Bir Türk Halk Şairi Şemsî Mustafa Hoca ve Şiirleri," 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum 12, no. 35 (Yaz 2023): 687-715.

² Kavas, Ahmet, "Afrika'da Türkler'in Hâkimiyeti ve Kurdukları Devletler"42.

³ Muhammed Timmâr, *Târîhu'l-edebi'l-Cezâirî* (Cezayir: el-Şirketü'l-Vataniyyetü li'n-neşri ve't-tevzîf, 1981), 271.

idaresindeki Cezayir'in kültürel tarihini anlamak için seyahatnameler, biyografi kitapları, tasavvuf eserleri, şiirler ve dini ilimlere dair şerhler önemli kaynaklardır. Sa'dullah, İbnu'l-Fakun ve el-Buni gibi yazarların eserleri, bu döneme dair bilgiler sunan temel kaynaklar arasında yer almaktadır.⁴

Cezayir şairleri, Osmanlı dönemindeki güçlü devlet yapısının yanı sıra Türkçenin ve Türk edebiyatının etkisi altında kalmış ve bu durum, edebi eserlerde tematik zenginlik ve biçimsel çeşitlilik olarak kendini göstermiştir. Türk kültürünün etkisi sadece edebi formlar ve temalarda değil, aynı zamanda şairlerin toplumsal ve siyasal meseleleri ele alış biçiminde de görülmüştür. Osmanlı şiirinin özelliklerinden biri olan melankolik ve tasavvufi temalar, Cezayirli şairlerin eserlerine de yansımış; bu eserlerde, bağımsızlık ve kimlik arayışı gibi konuların yanı sıra, Allah'a duyulan sevgi ve iman gibi manevi unsurlar da işlenmiştir.⁵

1. Osmanlı Döneminde Cezayir Şiirinin Temaları

Osmanlı döneminde Cezayir şiir, aşk, doğa, ayrılık gibi evrensel temaların yanı sıra toplumsal olaylar ve değişimlerle sıkı bir ilişki içindedir. Bu dönemdeki şairler, siyasi ve toplumsal atmosferin etkilerini şiirlerinde yansıtarak toplumsal yapıyı şekillendiren bir araç olarak kullanmışlardır. Şiir, Arap kültürü için büyük bir önem taşımakta ve bu durum, onların kültürel kimliğinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.), Arapların şiire olan bağlılıklarını, "ما ترك العرب الشعر حتى تركوا الجمال"⁶ (Araplar, Deveyi terk etmedikçe şiiri terk etmezler) sözüyle ifade etmiştir.

Cezayir şiirinin estetik özellikleri, dil ve üslup açısından zengin bir yapıya sahiptir. Şiir, ölçü ve kafiye gibi belirli kurallara bağlı olarak kaleme alınmıştır. Cezayirli şairler, dilin zenginliğini kullanarak derin duyguları ve gözlemleri etkili bir şekilde ifade etmişlerdir. Örneğin, "إنما الشعر كلام فمن الكلام خبيث وطيب"⁷ (Şiir, sözlerin bir türüdür; bazı sözler kötü, bazıları ise iyidir) ifadesi, şiirin dilindeki derinliği ve çeşitliliği göstermektedir. Şiir, insan ruhunun derinliklerindeki duyguları yansıtan ve şairin içsel dünyasını dışa vuran bir sanat formudur.

Osmanlı döneminde Cezayirli şairler, Arap şiir geleneğinin önemli bir parçasını oluşturarak eserlerinde ustalıklı ölçü ve kafiye unsurlarını kullanmışlardır. "فَقَا نَبَّكَ مِنْ" (Durun, sevgilinin hatırasına ve evine ağlayalım) dizeleri, dönemin şiirlerinin duygusal derinliğini yansıtmaktadır. Cezayir şiirinde dil, estetik bir biçimde

⁴ İbn Ebi Dînâr, *el-Mü'nis fî ahbâri İfrîkiyye ve Tûnis* (Beyrut: y.y.,1993), 179.

⁵ Muhammed Timmâr, *Târîhu'l-edebi'l-Cezâirî*, 271.

⁶ İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-'Umde fî mehâsini'ş-şî'r ve âdâbih ve nakdih*, nşr. Muhammed Karkazân (Beyrut: Dâru'l-Beydâ, 1988), 1/30.

⁷ Mustafa Cûzû, *Nazariyatu'ş-şî'r 'inde'l-'arab* (Beyrut: Dâru't-Tâli'a, 1988), 194.

kullanılarak duyguların ifade edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Şairler, Dinî motifler ve estetik yaklaşımlar kullanarak Osmanlı etkisini eserlerine yansıtmişlerdir.

"الشِّعْرُ كَلَامٌ مِنَ كَلَامِ الْعَرَبِ جَزُلٌ، تَتَكَلَّمُ بِهِ فِي بَوَادِيهَا، وَتَسْأَلُ بِهِ الضَّعَائِنَ مِنْ بَيْنِهَا"⁸ "Şiir, Arapların kabilelerinde söyledikleri sağlam bir sözdür, bu sözlerle aralarındaki kinleri yatıştırıcıdır." Ayrıca, Peygamber Efendimiz, Abdullah bin Revaha'ya şiir hakkında sorduğunda, "Şiir, kalbimde bir şeyin hareketlenmesidir ve bu, dilimle ifade edilir" demiştir.⁹ Araplar arasındaki şiirin önemini vurgulayarak, şiirin Allah tarafından bir kitap gibi özel bir konumda yer aldığını belirtmiştir. Şiir, Arapların bilimlerinin hazinesi, akıllarının koruyucusu ve unutulmaz bir kaynağı olarak kalmıştır. Bu nedenle, şiirle ilgili bir ekleme yapmak isteyenler için oldukça zor bir iş olmuştur ve şiirin korunması, düz yazı kadar endişe verici bir konu olarak kabul edilmiştir.¹⁰

Cezayir şiiri hem estetik hem de toplumsal açıdan önemli bir miras bırakmıştır. Osmanlı döneminden devraldığı bu mirası modern dönemde de sürdürebilmiş ve dil ile üslup açısından Osmanlı şiirine benzerlikler taşımaktadır. Bu bağlamda, Cezayir şiirinin toplumsal yapıyı şekillendiren bir araç olarak rolü, Edebî analizler için önemli bir zemin sunmaktadır.

2. Osmanlı Döneminde Cezayir: Siyasi Şiirin Dönüşümü ve Toplumsal Etkileri

1533 yılında Osmanlı İmparatorluğu, Akdeniz'de Habsburg İmparatoru V. Karl'a karşı deniz gücünü birleştirmek amacıyla Cezayir Beylerbeyliğini kurmuş ve Barbaros Hayreddin Paşa'yı bu göreve atamıştır. Barbaros, Kapudan-ı Derya unvanıyla Cezayir ve çevresindeki on üç sancaktan oluşan bir deniz yönetimini üstlenmiştir. 1590'dan itibaren beylerbeylikler "eyalet" olarak adlandırılmış ve 1610 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda otuz iki eyalet oluşmuştur.¹¹ Bu düzenlemeler, Osmanlı-Cezayir ilişkilerinin temelini atmış ve bölgedeki siyasi yapı üzerinde kalıcı etkiler bırakmıştır.

Osmanlı hâkimiyeti döneminde Cezayir'de güçlü bir ilim, kültür ve edebiyat hayatı gelişmiştir. Osmanlılar, Merkezdeki eğitim ve kültür kurumlarını Cezayir'e taşımış; camiler, mescitler, medreseler ve zaviyeler, Dinî ilimlerin yanı sıra edebi çalışmaların yürütüldüğü önemli merkezler haline gelmiştir. Vakıflar, bu kurumların sürekliliğini sağlamış ve özellikle ilim ve edebiyat erbabına destek olmuştur. Ülkede huzur ve dini özgürlük ortamında, Hanefi ve Maliki mezheplerine mensup halk uyum içinde yaşamış

⁸ Kayrevânî, *el-'Umde fi mehâsini's-şi'r ve âdâbihî*, 1/ 28.

⁹ Mustafa Cüzü, *Nazariyatu's-şi'r 'inde'l-'arab*,194.

¹⁰ İbn Kuteybe, *Te'vilü müşkili'l-Kur'ân*, nşr. Seyyid Ahmed Sakr (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.),18.

¹¹ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu: Klasik Dönem (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,1825), 109.

ve edebî eserler ile kültürel faaliyetler yaygınlaşmıştır. Başkent Cezayir’de cami ve medreselerin yanı sıra edebiyat meclisleri kurulmuş, şiir ve yazın sanatları gelişmiştir.¹²

Bununla birlikte, Osmanlı döneminde Cezayir kültür tarihine dair önemli çalışmalara imza atan Ebu'l-Kâsım Sa’dullâh, Osmanlı yönetimini çeşitli alanlarda sert bir şekilde eleştirmiştir *Târîhu'l-Cezâir* adlı eserinde Sadullâh, Osmanlıların edebiyat ve şiir alanındaki tutumlarını yetersiz bulmuş ve bu konularda eksik kaldıklarını ifade etmiştir. Ona göre, Osmanlı yönetimi edebiyat ve şiir gibi kültürel faaliyetleri çağın ihtiyaçları dışındaki işler olarak görmüş ve bu nedenle bu alanlarda yeterli gelişimi teşvik etmemiştir. Osmanlılar, ilim ve kültürel faaliyetlerde devletin aktif bir rol üstlenmemiş, bu sorumluluğu Müslüman toplumun üzerine bırakmışlardır. Bu yaklaşım, edebi ve kültürel gelişimi sınırlamış ve kültürel üretkenliği etkilemiştir.¹³

Sadullâh’ın görüşlerini kabul etmek kesinlikle mümkün değildir. Onun fikirlerinin aksine, Cezayir’e gelen Türkler, bu bölgeye sadece askerî değil, kültürel katkılarda da bulunmuşlardır. Özellikle Yeniçeri ve denizci şairler, bölgede gazâ ruhunu yansıtan şiirler kaleme almışlardır. Devlet görevlileri ve sûfler gibi diğer gruplar da Türk edebiyatını bu coğrafyada yaşatmıştır. Mağrip bölgesinde yayılan kahvehâne kültürü, Türk şiirinin önemli bir aktarıcısı olmuştur.¹⁴ Şükrü Elçin’in *Akdeniz’de ve Cezayir’de Türk Halk Şairleri* adlı çalışması, Garp ocaklı şairlerini ve eserlerini tanıtmaktadır.

Bu çalışma, Jean Deny’in Cezayir Millî Kütüphanesi ve Oxford kütüphanelerindeki şiir tespitlerine dayanmaktadır.¹⁵ Ayrıca, Mehmet Akif Erdoğan’ın "Beş Cezayir Türk Şiiri" başlıklı makalesi, Mustafa adlı bir Cezayirli şaire ait beş şiiri yayımlamıştır. Bu şiirler, *Tıbru'l-Mesbûk fî Cihâd-ı Ğâziyân-ı Cezâir ve'l-Mülûk* adlı el yazması tarih eserinde yer almaktadır.¹⁶ Türk şiirinin Kuzey Afrika’daki izleri ve bu bölgedeki manzum metinler üzerindeki çalışmalar devam etmektedir. Bu kapsamda, Bibliothèque Nationale de France, Département des Manuscrits, Supplement Turc 1053’te kayıtlı *Târîh-i Cezâyirli Ğâzî Hasan Paşa* adlı el yazmasında, Garp ocaklı şair Şemsî’ye ait Türkçe şiirler bulunmaktadır.

Siyasi şiir, hiçbir milletin edebiyatından bağımsız düşünülemez ve Cezayir bu tür şiirlerden önemli bir pay almıştır. Bu bağlamda öne çıkan bazı isimler şunlardır:

¹² Sa’dullâh, *Târîhu'l-Cezâ'iri's-sekâfi* (Beyrût: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1998), I/ 250-2/ 58.

¹³ Hüseyin Hoca, "Zeylu beşâiri ehli'l-İmân", 144-150.

¹⁴ Koloğlu, Orhan, "Garp Ocaklarında Anadolu Delikanlıları: Aldığıma Pişman Odum İki Avrat Arasında", *Tarih ve Toplum*, 1986, 35-40.

¹⁵ Elçin, Şükrü, *Akdeniz’de ve Cezâyir’de Türk Halk Şâirleri* (Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1988).

¹⁶ Erdoğan, M. Akif. "Beş Cezayir Türk Şiiri", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 13 (2007): 83-89; Rengibeyaz, Ahmet. *Tıbru'l-mesbûk fî beyân-ı cihâd-ı Ğâziyân-ı Cezâir ve'l-Mülûk Adlı Yazma Eserin Türkçeye Aktarımı ve Değerlendirilmesi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmeddin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2012).

2.1. İbn Ali el-Kalğali'nin(1761) Şiirlerinde Osmanlı Edebiyatının Etkisi

Adil Nuayhedin, sözlüğünde İbn Ali el-Kalğali'yi şu şekilde tanıtmaktadır: "İbn Ali el-Kalğali, Muhammed bin Muhammed bin Ali bin Muhammed el-Mehdi el-Kalğali olarak bilinir ve Ebû Abdullah eş-Şehri adını taşır. Şair ve edebiyatçı olan el-Kalğali, Cezayir şehrinde doğup büyümüş ve burada eğitim görmüştür. Aynı zamanda Hanefi fikhî alanında fetva vermiştir. Abdurrahman el-Jamâi al-Fâsi, onu 'âlimlerin edebiyatçısı' ve 'edebiyatçıların âlimi' olarak tanımlamıştır. Eserleri arasında, Peygamber övgülerini içeren etkili şiirlerden oluşan bir 'Divan Şiir' bulunmaktadır."¹⁷ Nuayhed, aynı eserde İbn Ali el-Kalğali'nin ölüm yılını da (H. 1161 / M. 1641) belirtmiş ve şu eklemeleri yapmıştır: Eserleri arasında, Hanefi fikhî üzerine yazılmış Cem'u'l-Ahnâr adlı bir risale ve İbrahim bin Muhammed el-Hallib'in Multekâ el-Ahbâr adlı eserinin açıklaması yer almaktadır.

Şairin eserlerinden biri, Cezayir'de yönetimi devralan paşayı tebrik eden bir kasidedir. Bu şiir, belirli bir amacı şu şekilde ifade etmektedir: aynı eserde İbn Ali el-Kalğali'nin ölüm yılını da (H. 1161 / M. 1641) belirtmiş ve şu eklemeleri yapmıştır: Eserleri arasında, Hanefi fikhî üzerine yazılmış Cem'u'l-Ahnâr adlı bir risale ve İbrahim bin Muhammed el-Hallib'in Multekâ el-Ahbâr adlı eserinin açıklaması yer almaktadır.¹⁸ Şairin eserlerinden biri, Cezayir'de yönetimi devralan paşayı tebrik eden bir kasidedir ve bu şiir, belirli bir amacı şu şekilde ifade etmektedir:

جَهَّزْ جِيُوشًا كَأَسْوَدٍ وَسَحْنِ تِلْكَ الْجَوَارِي فِي عِبَابِ بُحُورِ
أَضْرِمْ عَلَى الْكُفَّارِ نَارَ الْحَرْبِ لَا تَقْلَعْ وَلَا تُمَهِّلْهُمْ بِفُتُورِ
وَبُقْرَيْنَا وَهَرَانُ ضَرَسٌ مُؤَمِّمٌ سَهْلٌ اقْتِلَاعٌ فِي إِعْتِنَاءِ يَسِيرِ¹⁹

Kaplanlar gibi orduları hazırlayın ve köle kadınları denizlerin derinliklerine gönderin.

Küffarlara karşı savaş ateşini yakın; geri çekilmesinler ve onlara gevşeme fırsatı vermeyin.

Ve yakınlarımızda, acı veren bir dış gibi olan Vahran, dikkatlice ele alınması gereken kolayca sökülebilir bir yerdir.

Bu şiir, uzunluğu ve etkileyiciliğiyle dikkat çekmekte olup yetmiş beş beyitten oluşmaktadır. Çeşitli tavsiyeler ile tasvirler içermektedir. İncelenen beyitler, yabancı işgale karşı cihadı teşvik eden niteliktedir. Şairin kullandığı kelimeler tamamen cihat kavramına yöneliktir. Nedîm, Damat İbrahim Paşa için yazdığı kasidesinde, Osmanlı'nın üst düzey figürlerini, özellikle de sadrazamı, Şehnâme kahramanlarından daha üstün

¹⁷ Adil Nuayhed, *Mu'cem 'a'lām al-Cezā'ir, min sadr al-İslām hattā al-'asr al-hâdir*, 2. baskı (Beyrut: Mû'esseset Nuveid el-Sakafiyye, 1980), 240.

¹⁸ Adil Nuayhed, *Mu'cemu-'a'lāmi'l-Cezā'ir min Sadri'l-İslām hattā l-'asri'l-hâdir*, 241.

¹⁹ Sa'dullāh, *Târîhu'l-Cezā'iri's-sekâfi* (Beyrût: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998), 2/256.

görmekte-dir. Şehnâme, İran edebiyatının en önemli epik eserlerinden biri olup Cem ve Dârâ gibi hükümdarları yüceltmektedir. Ancak Nedîm, bu kahramanları birer efsane olarak nitelendirir ve Osmanlı'nın gerçek figürlerinin onlardan daha yüce olduğunu ima etmektedir.

Âsaf-ı 'ahd ki ikbâl ü celâlin görene

Cem ü Dârâ sözü Şehnâme-veş efsâne gelir.²⁰

Bu beyitte, "Âsaf" terimi, sadrazam İbrahim Paşa'ya bir gönderme yapar ve onun ikbalinin Cem ve Dârâ gibi efsanevi şahsiyetlerden bile üstün olduğunu dile getirmektedir.

İbn Ali el-Kalğali'nin yazdığı şiir de benzer bir kahramanlık ve savaş ruhunu yansıtmaktadır. Özellikle, düşmana karşı zafer çağrısında bulunarak güçlü bir savaşçı imajı çizmektedir.

جَهْرُ جُبُوشَا كَأَسُودٍ وَسَحْنِ
تِلْكَ الْجَوَارِي فِي عِبَابِ بُحُورِ²¹

Burada şair, savaş gemilerini (الجواري) denize hazırlamaktan bahseder ve orduların aslanlar gibi güçlü ve kararlı olmasını istemektedir. Bu da Osmanlı askeri gücünün ve kahramanlık algısının bir yansıması olarak görülebilmektedir.

أَضْرِبْ عَلَيَّ الْكُفَّارِ نَارَ الْحَرْبِ لَا
سَهْلٌ اقْتِلَاعٌ فِي إِعْتِنَاءِ يَسِيرِ²²

Bu beyitte ise, düşmanlara karşı savaş ateşini körüklemek gerektiği ifade edilmektedir. Bu da Osmanlı'nın Cezayir'deki askeri varlığı ve etkisini simgelemektedir. Her iki şairin de kahramanlık temasını Osmanlı liderliği ve askeri üstünlüğü üzerinden işlemesi, bu iki edebi geleneğin birbirine nasıl etki ettiğinin somut bir örneğidir. Nedîm, Osmanlı sadrazamını efsanevi liderlerle kıyaslar, İbn Ali el-Kalğali, Osmanlı'nın Cezayir'i koruma ve savunma kapasitesini yüceltmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş sınırları içinde Cezayir, hem siyasi hem de kültürel bir etkileşim alanı hâline gelmiştir. Cezayirli şairlerin Osmanlı şiirinden etkilenerek, kahramanlık ve liderlik gibi temaları işledikleri, şiirlerinde bu etkileşimin

²⁰ Nedîm, Kaside 15/12. Bu çalışmada yer verilen beyitler, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/> adresinde yer alan Nedîm ve Bâkî divanlarından alınmıştır. Şerife Ağarı, "Bir Övgü Unsuru Olarak Şehnâme Kahramanlarının Klasik Türk Şiirindeki Dönüşümü: Bâkî-Nedîm Karşılaştırması", SEFAD, 2018, 39: 233-250.

²¹ Sa'dullâh, *Târîhu'l-Cezâ'iri's-sekâfi*, 2, 256.

²² Sa'dullâh, *Târîhu'l-Cezâ'iri's-sekâfi*, 2, 256.

izlerini görmek mümkündür. Nedîm'in Kasidesi Damat İbrahim Paşa gibi Osmanlı yöneticilerini yüceltirken, Cezayirli şairler Osmanlı ordusunu ve Cezayir'in direnişini benzer bir kahramanlık diliyle övmektedir. Bu noktada, Osmanlı şiirinin Cezayir edebiyatı üzerindeki etkisi, özellikle liderlik ve kahramanlık temalarının işlenişinde belirginleşmektedir.

Cezayir'de Osmanlı döneminde yazılan şiirler, genellikle Osmanlı'ya bağlılık, askerî zaferler ve liderlerin yüceltilmesi gibi temaları işlenmektedir. Bu durum, Ce-zayirli şairlerin Osmanlı etkisi altında bir şiir geleneği geliştirdiğini göstermektedir. Dilbilimsel olarak, Osmanlı şiirinde kullanılan ağır ve süslü dil, Arapça şiirlerde de benzer bir üslup etkisi oluşturmuştur. Osmanlı şiirinde görülen metaforlar ve ağır imgeler, Cezayir şiirinde de yer bulmaktadır. Örneğin, İbn Ali el-Kalğali'nin savaşımlara dair metaforları, Osmanlı şiirindeki güçlü liderlik ve kahramanlık imgelerini an-dırmaktadır. Bu, iki toplum arasındaki edebi etkileşimi ve dilbilimsel devamlılığı göstermektedir.

2.2. Ahmed el-Mencilitinin Şiirlerinde Osmanlı Edebiyatının Etkisi

Ahmed el-Menciliti, hakkında bu dönemde çok fazla bilgi bulunmamakla birlikte, yaşadığı dönemin edebî hareketlerinde önemli bir figür olarak kabul edilmiştir. Ebu'l-Abbas el-Menciliti olarak bilinen Ahmed el-Menciliti, 11. yüzyılda yaşamış ve 611-617 Hicri (miladi 1215-1220) yılları arasında Şeyh Said Kadura el-Cezayiri ile çağdaş olmuştur.²³ Şeyh Hamed bin Ali el-Ahbulu el-Cemali'den dinî ilimler almış ve bu kişi, 11. yüzyılın önemli âlim ve şairlerinden biri olarak tanınmıştır.²⁴ el-Menciliti bir şiirinde şöyle demektedir.

سَرِبِ الْقَطَا سِرِّ بِالسَّلَامِ وَسَعِدْ وَاهْتَضِ إِلَى قَمَرِ السَّعَادَةِ أَسْعِدْ
مَفِيَتِ الْبَسِيطَةِ مُشْسَهَا وَهَالِ لَا وَإِمَامَهَا وَمَهَامَهَا وَالْمُهْتَدِي
مَفِيَتِ الزَّمَانِ وَنُكْتَةِ الْعُلَمَاءِ الَّذِي مَا إِنَّ تَشَاهِدَ مِثْلَهُ فِي مَشْهَدٍ²⁵

*Göçmen kuşlar gibi selamete yol al ve mutlu ol, mutluluğun
ayına yüksel, onu daha da mutlu et.*

*Geniş ufuklarda, tüm halleriyle ve önderleriyle, yola
göstericiliğiyle, her yönüyle tanınmış.*

*Zaman içinde ve ilim insanların özetinde, benzerine daha önce
rastlanılmamış.*

²³ Semire Ensa'id, "el-Garadi's-Şi'riyye fi Medîneti'l-Cezâir esnâ el-'Ahdi'l-'Osmani", *Mecmû'atu'l- Cil ed-Dirâsâtu'l-Edebiyye ve'l-Fikrîyye*, 35, 2017, 83-97.

²⁴ Adil Nuayhed, *Mu'cemu'l- 'A'lâm*, 318.

²⁵ Halid Rebah, *eş-Şi'ru fi'l-Cezâir: fi'l-Fitrati'l -'Usmaniyye, Şi'ru ibn 'Ammâr Enzumecen* (Cezayir: Cezayir Üniversitesi, Doktora Tezi, 2010), 21. Muhammed Zekeriya Anâîn, *Şi'ru Cumhuri'l-Endelüsî*, (Beyrut: Dâru't-Tasavvur, Lübnan, ts.)

Bâkî, Osmanlı padişahı III. Mehmed'i yücelten kasidesinde, Padişahın kılıcının darbelerinin düşmana büyük bir korku saldığını belirtmektedir. Bu noktada, kahramanlık teması, sadece bireysel bir gücü değil, Osmanlı'nın askerî ve siyasi prestijini de sembolize etmektedir. Şair, Sultan III. Mehmed'i Şah-ı Merdân olarak anarken, onun savaş alanındaki üstünlüğünü Behrâm gibi tarihî figürlerle kıyaslamaktadır

Didi Behrâm-ı düşmen-kâm gördi darb-ı şemşîrin

Koluña kuvvet ey rûz-ı vegânuñ Şâh-ı Merdânı²⁶

Burada, Behrâm'ın savaş alanındaki başarısı Sultan'ın kılıç darbeleriyle paralel bir biçimde tasvir edilmektedir. Şah-ı Merdân (Hz. Ali), İslam dünyasında cesaret ve kahramanlığın sembolüdür, bu nedenle Bâkî, III. Mehmed'i bu büyük figüre benzeterek onun kudretini ve gücünü vurgulamaktadır. Bu tür bir kahramanlık tasviri, Ahmed el-Menciliti'nin şiirinde de benzer bir üslupla işlenmiştir. el-Menciliti, Cezayir'in siyasi liderlerini yücelten ve onların güçlerini kahramanlıkla ilişkilendiren dizelerde, kahramanlık kavramını merkezine almaktadır. Şiirinde yer alan liderler, zamanlarının büyük rehberleri ve yol göstericileri olarak tasvir edilmektedir

"مَفِيَتِ الرَّمَانِ وَنُكْتَةِ الْعُلَمَاءِ الَّذِي مَا إِنَّ تَشَاهِدُ مِثْلَهُ فِي مَشْهَدٍ"

Bu beyitte, zamanın en büyük liderlerinden ve bilge kişilerden biri olarak tasvir edilen şahıs, Osmanlı'nın Cezayir'deki siyasi liderlerine atıfta bulunmaktadır. Şair, bu kişiyi "zamanın zirvesi" ve "âlimlerin lideri" olarak niteler, bu da onun Cezayir'deki kahramanlık ve liderlik algısını yansıtmaya açısından önemli bir göstergedir.

Osmanlı şiiri, imparatorluğun geniş sınırları boyunca farklı coğrafyalardaki şairler üzerinde etki bırakmıştır. Özellikle Cezayir, Osmanlı'nın önemli bir parçası olduğu için, Cezayirli şairlerin eserlerinde Osmanlı şiirinin etkilerini görmek kaçınılmazdır. Bâkî'nin kasidesinde Sultan III. Mehmed'in kahramanlıkla övülmesi, Osmanlı'nın liderlik ve kahramanlık anlayışının bir yansımasıdır. Bâkî'nin kasidelerinde görülen bu tema, Osmanlı liderlerinin güçlü, kudretli ve ilahi bir yetenekle donatılmış figürler olarak tasvir edilmesinin tipik bir örneğidir. Bu edebi anlayış, Osmanlı himayesi altındaki Cezayir'deki şairler tarafından da benimsenmiştir. Ahmed el-Menciliti'nin şiiri de, Osmanlı liderliğine bağlılığı ve bu liderlerin yüceltilmesini içermektedir. el-Menciliti'nin şiirinde, Cezayir liderleri Osmanlı'nın rehberliğinde tasvir edilir ve kahramanlıklarının Osmanlı'nın gücü ile paralel olduğu vurgulanmaktadır. Menciliti'nin şiirindeki metaforlar, Bâkî'nin Sultan III. Mehmed'i övdüğü metaforlarla örtüşmektedir. Bâkî, Mehmed'i Şah-ı Merdân ile karşılaştırırken, Menciliti de kendi liderlerini zamanın büyük kahramanları olarak tasvir etmektedir.

²⁶ (Bâkî_Kaside-14/13)

Dilbilimsel açıdan bakıldığında, Osmanlı şiirinde görülen ağır ve süslü dilin, Cezayir şiirlerinde de benzer bir üslupla işlenmesi dikkat çekmektedir. Bâkî'nin şiirlerinde kullanılan süslü ve metaforik dil, Cezayir şiirinde de görülmektedir. Cezayir şiirinin üslup açısından Osmanlı şiirinden etkilendiği ve bu süslü dilin Cezayir şairleri tarafından da benimsenerek kendi şiirlerine entegre edildiği açıktır. Bâkî ve Ahmed el-Mencilî arasındaki bu dilsel devamlılık, sadece kahramanlık temasıyla sınırlı kalmayıp, her iki şairin şiirlerindeki metaforlar, süslü dil kullanımı ve kahramanları yüceltme biçimlerinde de görülmektedir.

3. Osmanlı Döneminde Cezayir Şiirinde Toplumsal Temalar ve Şiirsel İfadeler

Toplumsal şiir, özellikle "kardeşlik şiirleri" olarak bilinen ve şairlerin birbirlerine hitap ettiği şiirlerle şekillenmiştir. Bu tür şiirlerde, yas, övgü ve takdir gibi temalar işlenmiştir. Ayrıca, övgü ve yas şiirleri, yöneticiler ve din adamlarına yönelik olarak yazılmıştır.²⁷ Toplumsal şiir, halkın yaşadığı sosyal ve ekonomik sıkıntıları yansıtma amacı taşırken, aynı zamanda dönemsel toplumsal sorunlara da değinmiştir. Şairler, kişisel deneyimlerini ve toplumdaki sosyal koşulları yansıttıkları eserlerle etkili bir şekilde dönemin sosyo-politik atmosferini yansıtmayı başardılar.²⁸

3.1. Ahmet bin Ammar el-Cezairinin Şiirlerinde Osmanlı Edebiyatının Etkisi

Ahmed bin Ammar el-Cezairi, 1268 yılında Cezayir'de doğmuş ve burada eğitim almıştır. Eğitim sürecinde, dönemin tanınmış âlimlerinden Şeyh Ahmed bin Muhammed el-Veziri ve edebiyatçı Ahmet bin Ali el-Cezairi'nin derslerine katılmıştır. 1166 yılında Hicaz'a yaptığı seyahat, onun entelektüel gelişimini desteklemiş ve bu deneyimle Cezayir'e dönerek Maliki mezhebi hakkında fetva verme yetkisini kazanmıştır.²⁹ Cezayir'de bulunduğu süre boyunca, önemli edebiyatçılarla ilişkiler kurmuş ve onların düşünce dünyasından etkilenmiştir. İbn Muhadduş, İbn Meymun ve Muhammed bin el-Şahid gibi önemli şahsiyetlerle tanışmış ve edebi faaliyetlerde bulunmuştur.

Ahmed bin Ammar'ın önemli eserleri arasında *Livâ'u en-nasri fi fadâ'i en-ʿasr ve Nihletü'l-Lebîb bi-Ahbâri'r-Rihletî ilâ'l-Habîb* bulunmaktadır. Ayrıca, *Tarihu'l-Bey alâ paşa Hasan* gibi önemli çalışmaları da mevcuttur. Şiirlerinde dostlarına ve çağdaşlarına övgüler sunan Ahmed bin Ammar, özellikle dostu İbn Ali için kaleme aldığı övgü şiirleriyle dikkat çekmiştir.³⁰ Bu şiirler, onun edebi becerilerini ve dönemin kültürel bağlamını anlamamıza olanak tanımaktadır.

وَتَنَى الْقَضِيبَ فِرَاقُ فِي مَيَانِهِ

أَنْسِيْمُ رَوْضِ رَقِّ فِي سَرِّيَانِهِ

²⁷ Sa'dullâh, *Târîhu'l-Cezâ'iri's-sekâfi*, 2/ 266.

²⁸ Sa'dullâh, *Târîhu'l-Cezâ'iri's-sekâfi*, 2/ 270.

²⁹ Abu'l-Abbas Sîdî Ahmed bin Ammar, *Hamelâti'l-lebîb bi-ahbâri'r-Rihletî ilâ'l-Habîb* (Cezayir: Matbaatu Bi'ri Fontane,1902), 45– 46.

³⁰ Sa'dullâh, *Târîhu'l-Cezâ'iri's-sekâfi*, 2/ 224.

بَعَثَتْ أَرَائِجُهُ السَّلُوَ لِخَاطِرِي فَتَخَلَّصَ الْمَحْزُونُ مِنْ أَحْزَانِهِ
 أَمَ رَوْضَةٌ غِنَاءٌ رَاقٍ رُوَاؤُهَا خَلَعَ الرَّبِيعُ بِهَا حُلَى أَلْوَانِهِ
 الْعَالِمُ الْعِلْمُ الَّذِي أَحْيَا لَنَا مَا قَدْ أَمَاتَ الدَّهْرُ مِنْ نِعْمَائِهِ
 حَفِظُهُ وَازْدَادَ فِي فَيْضَانِهِ الْحَافِظُ الْبَحْرُ الَّذِي مَلَأَ الْبَسِيطَةَ³¹

Rüzgâr, bahçede nazlı bir şekilde esiyor ve kamışlar, ayrılığın izinde kıvrılıyor.

O esinti, üzüntülerimi hafifletiyor ve kalbimi rahatlatıyor. Baharda, bahçede renkler bir bir ortaya çıkıyor; doğa adeta süslerini sergiliyor.

Ne güzel bir bahçe, berrak suyu ve büyüleyici havasıyla dikkat çekiyor.

Bilgili kişi, zamanın unutmaya çalıştığı nimetleri tekrar canlandıran bilgidir. O, deniz gibi geniş bilgiyle, her yönüyle akıl ve ruhu besleyen bir kaynaktır.

3.2. Emri Şiiri

*Jâleler dürr-i Necef dakdı kulağına anun
 Oldı gül halka-be-gûşı o ruh-ı zîbânun³²*

İmge ve Estetik: Emrî'nin şiirinde “Jâleler dürr-i Necef” ifadesi, güzellik ve değerli taşları sembolize eder. “Jâle” ve “dürr-i Necef” (Necef incisi), güzelliğin ve prestijin simgeleri olarak kullanılmıştır. “Gül” imgesi ise, güzelliğin ve zarafetin sembolüdür. Osmanlı şiirinde değerli taşlar ve doğa unsurları, genellikle güzellik ve yüceliği ifade etmek için kullanılmaktadır.

Dilbilimsel Yapılar: Şiir, hem ses uyumu hem de anlam derinliği açısından zengin bir dil yapısına sahiptir. “Jâleler” (şafak) ve “dürr-i Necef” (Necef incisi) arasındaki ilişki, mecaz anlamında bir güzellik betimlemesi sunmaktadır.

وَتَنَى الْقَضِيبَ فِرَاقٌ فِي مَيَانِهِ
 أَنْسِيمُ رَوْضٍ رَقٍّ فِي سَرَيَانِهِ

İmge ve Estetik: el-Cezâîrî'nin şiirinde doğa imgeleri ve duygusal ifadeler öne çıkmaktadır. “Ansiim rûz” ifadesi, Osmanlı şiirindeki doğa ve güzellik imgelerine benzer şekilde kullanılmıştır. Şair, doğayı ve onun güzelliklerini yüceltirken, okuyucunun duygusal dünyasına hitap etmektedir.

³¹ Abu'l-Abbas, *Hamelat el-lebiib bi-ahbar el-rihle ila el-habiib*, 45– 46.

³² Emrî, *Dîvanı* g. 2/269; Murat Keklik, *Osmanlı Toplum Hayatından Beyitlere Yansıyan Birkaç Örnek, Türkiye Mecmuası*, 27/1, 2017, 139-169.

Dilbilimsel Yapılar: Şiirde kullanılan “أنسيم روض” (baharın esintisi) ifadesi, Osmanlı şiirindeki doğa imgeleriyle benzerlik gösterir. “فَتَخَلَّصَ الْمَحْزُونُ مِنْ أَحْزَانِهِ” (mahzun olan, üzüntülerinden kurtuldu) cümlesi ise, Osmanlı şiirindeki duygusal derinliği ve içsel dünyayı yansıtmaya biçimlerini takip eder.

Emrî'nin şiirinde *Jâleler dürr-i Necef dakdı kulagina anun ve Oldı gül halka-be-gûşı o ruh-ı zîbânun* dizesinde, Osmanlı şiirinin üslupsal zenginliği ve süslü anlatım tarzı gözlemlenir. Burada, Osmanlıca'nın klasik metaforik ve imgeli üslubu, detaylı betimlemelerle zenginleştirilmiştir. Şair, güzellik ve değerli taşları betimlemek için zengin ve dekoratif bir dil kullanılmaktadır.

el-Cezâirî'nin şiirinde ise "وَوَيْتِي الْقَضِيبَ فِرَاقٌ فِي مِيَانِهِ" ve "فَتَخَلَّصَ الْمَحْزُونُ مِنْ أَحْزَانِهِ" dizesinde, Arap şiirinin klasik üslup özellikleri ve metaforik dil kullanımı öne çıkar. Şair, doğa unsurları ve duygusal durumları betimlemek için zengin bir retorik ve imgeli dil kullanılmaktadır.

Emrî'nin şiirinde “akça” kelimesi, hem beyaz renk hem de gümüş para anlamında kullanılarak bir tevriye örneği sergilenir. Bu tür çok anlamlı kelimeler, Osmanlı şiirinde anlam derinliğini artıran unsurlardandır.

el-Cezâirî'nin şiirinde “وَوَيْتِي الْقَضِيبَ” ve “بَعَثْتُ أَرَائِحُهُ السَّلْوَ لِخَاطِرِي” gibi ifadeler, çeşitli anlam katmanları ve metaforlar içerir. Şair, duygusal ve estetik ifadelerle anlam genişliği vurgulanmaktadır. Osmanlı şiirindeki çok anlamlılık ve metaforik dil kullanımı, Cezayir şiirinde de etkisini gösterir. Bu etkiler, her iki edebi gelenekte de anlam ve estetik zenginlik sağlamak için kullanılan dil tekniklerini yansıtmaktadır.

Emrî'nin şiirinde ses uyumu ve fonetik özellikler, estetik bir yapı oluşturmaktadır. Şairin kullandığı ses tekrarları ve uyum, şiirin melodik yapısını güçlendirmektedir. el-Cezâirî'nin şiirinde ses oyunları ve fonetik yapılar, Arap şiirinin melodik ritmini ve ahengini yansıtır. Ses uyumu ve tekrarlar, şiirin estetik yönünü güçlendirmektedir. Osmanlı edebiyatının ses uyumu ve fonetik özellikleri, Cezayir şiirinde de belirgin bir şekilde etkili olmuştur. Bu etkiler, her iki şiir geleneğinde de melodik ve estetik bir yapı oluşturmaktadır.

4. Osmanlı Döneminde Cezayir Şiirinde Dinî Motifler ve Estetik Yaklaşımlar

Din, geniş kapsamıyla şairlerin üzerinde yoğunlaştığı en önemli temalardan biridir. Özellikle Peygamberimiz'in (s.a.v.) övgüsü, ona duyulan özlem, doğum gününü kutlama gibi konular ön plandadır. Bunun yanı sıra, zorluk zamanlarında Allah'a yönelme ve dua etme, veli ve salihlerin övgüsü ve yasını tutma gibi dini şiirler de bu kapsamda değerlendirilir.³³

³³ Sa'dullâh, *Târîhu'l-Cezâ'iri's-sekâfi*, 2/245.

Ebu Abdullah el-Tûnisi'nin eserinde belirttiği gibi: *Nazmu'd-Durri ve'l-Akyân fî Beyâni Şerefi Benî Ziyân* adlı eserinde ifade ettiği üzere, Ebu Hamu Musa Peygamberimiz'in (s.a.v.) doğum gecesini büyük bir coşkuyla kutlar, özel ve genel halkı bu etkinliğe davet ederdi.³⁴ Dini şiirler, özellikle Peygamberimiz'in (s.a.v.) övgüsünü içeren şiirler, en eski şiirsel temalar arasında yer alır. Belgeler, Medine-i Münevvere'yi (Tayyibe) öven nadir bir şiirin varlığını korur. Bu şiir, şair Ebu Hammad Abdullah bin Ömer el-Baskari tarafından kaleme alınmış olup, şairler arasında geniş bir yaygınlık kazanmıştır.³⁵

4.1. Abdülkerîm Fekkûn (ö. 1662) Şiirlerinde Osmanlı Edebiyatının Etkisi

Abdülkerîm Fekkûn, (1580), Cezayir'in Konstantin kentinde doğmuş önemli bir âlim, şair ve düşünürdür. Tam adı Abdülkerim bin Muhammed bin Abdülkerim bin Kâsım Fekun olup, köklü bir Arap ailesine mensuptur. Ailesi, ilim ve tasavvuf alanında öne çıkmış, âlimler, kadılar ve mutasavvıflar yetiştirmiştir. Babası Muhammed bin Abdülkerim de tanınmış bir âlim olup, Cezayir'de önemli dini görevlerde bulunmuştur.³⁶ Abdülkerîm Fekkûn, hayatı boyunca birçok ilmi ve edebi esere imza atmıştır. En bilinen eserlerinden biri *Menşûru'l-Hidâye fî Keşfi Hâli Men İdde'a'l- 'ilm ve'l-Velâye* adlı çalışmasıdır. Bu eserde, yaşadığı dönemde ilim ve velilik iddiasında bulunan kişilerin durumlarını ele almakta ve ilmi sahada karşılaştığı yozlaşmalara karşı tavır koymaktadır.³⁷

Bir diğer önemli eseri olan *Muhaddidu's-Sinân f Nuhûri İhvâni'-Duhân*, dönemin tartışmalı konularından biri olan tütün kullanımını ele almaktadır. Bu eser, tütünün haram olup olmadığı konusundaki çeşitli görüşleri derleyip kendi görüşünü akli ve nakli delillerle desteklemektedir. Fekkûn, tütünün zararlarını detaylı bir şekilde açıklayarak, dini açıdan bu konuyu eleştirel bir bakış açısıyla incelemiştir.³⁸ Fekkûn'un şiir alanındaki yetkinliği de dikkat çekicidir. Çeşitli konularda yazdığı kasideleri, edebi gücü ve derin anlamlarıyla öne çıkmaktadır.

Özellikle dostlarına hitaben yazdığı şiirler, o dönemin sosyal ve kültürel meselelerine ışık tutmaktadır. Bunlardan biri, Ahmed el-Mekrî'ye yazdığı ve eleştirel bir üslupla kaleme aldığı mektuptur. Bu mektup, hem dil hem de içerik bakımından dönemin önde gelen edebi eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Fekkûn'un eserleri sadece edebi değil, aynı zamanda sosyal ve dini içeriklere de sahiptir. O, döneminin sosyal meselelerine eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmış, toplumun ahlaki ve dini yapısına yönelik derin analizler yapmıştır. Bu bağlamda, Abdülkerim Fekkûn'un eserleri, Cezayir

³⁴ Ahmed Şevkî ve Abdüsselâm Dayf, *Tarihül-edebi'l- 'arabi asru'd-duvel ve'l-imârât: el-cezâ'ir, el-mağrib l-aksâ, moritanya, es-Sûdân* (Kahire: Dâru'l Me'ârif, 1966), 1/211.

³⁵ Halid Rebah, *eş-Şi'ru fi'l-Cezâir*, 48.

³⁶ Sa'dullah, *Dâ'iyetü's-Selefiyye Abdü'l-Kerîm el-Fekkûn* (Beyrut: Dâru'l-Garb el-İslâmî,1986), 57 -58.

³⁷ Fekkûn, *Menşûru'l-hidâye fî keşfi hâli men idda'e'l-ilme ve'l-velâye*, thk. Sa'dullah (Beyrut: Dâru'l-Garb el-İslâmî, 1987), 7- 8.

³⁸ Fekkûn, *Menşûru'l-hidâye fî keşfi hâli men idda'e'l-ilme ve'l-velâye*, 7- 8.

toplumunun dini ve sosyal yapısını anlamada önemli bir kaynak teşkil etmektedir.³⁹ Peygamber Efendimiz'i (s.a.v.) öven bir kasidesi:

وَنُورًا بِهِ الْأَكْوَانُ أَضْحَتْ تَلَالُفًا	أَبْدَرْتُ بَدَتْ فِي الْخَافِقَيْنِ سَعَادَةً
مَرَاقِي دُرَى الْعِرْقَانِ قَدَمًا مَبْوَأًا	لَهُ فِي الْعَلَا أَعْلَى الْعَلَا رُتْبَةً وَفِي
وَطَلَعَتْهُ الْعَرَى مِنَ الشَّمْسِ أَضْوَاءً	أَضَاءً وَجُودُ الْكَائِنَاتِ بِنَعْنِهِ
وَحَاثَمَ كُلِّ الرُّسُلِ ثُمَّ مَبْدَأً	هُوَ الْعَيْثُ أَحْيَا الْأَرْضَ بَعْدَ مَمَاتِهَا
فَكَيْنَ وَفِي الْأَحْوَالِ لِلْخَلْقِ مَلْجَأً	يَرَى ذَا لَوَاءِ الْحَمْدِ فِي الْحَشْرِ إِذَا عَدَا
وَحَقُّهَا بِالْفَخْرِ وَهُوَ الْمَبْنُأُ	بِمَوْلِدِهِ لِلْأَرْضِ فَحَرٌّ عَلَى السَّمَاءِ
وَأَمَّ بِهَا نِعَمَ الْإِمَامِ الْمَبْرُأُ ⁴⁰	حَوَى لَيْلَةَ الْمَعْرَاجِ كُلَّ فَضِيلَةٍ

*Gögün İki Yüzünde Mutluluk Parladi... Ve Onunla Evren
Parlamaya Başladı*

*O, yükseklerin en yüksek derecesinde... Ve İlmi Mertebelerde
Yükselmiş Bir Konumda*

*Kâinatın varlığı, onun gönderilişiyle aydınlandı... Ve Parlak Yüzü,
Güneşten Daha Aydınlık*

*O, toprakları ölümünden sonra canlandıran yağmurdur. Ve Tüm
Peygamberlerin Sonuncusu, Yarılışın Başlangıcıdır*

*Kıyamet günü övgü bayrağını gördüğünde... Kurtarıcı olarak,
insanların duracağı yer olacaktır*

*Doğumu, yeryüzü için göğe karşı bir şereftir... ve Bu Şeref, O'nun
Müşşir Olmasıyla Hak Edilmiştir*

*Miraj gecesi tüm faziletleri içinde toplamış... ve o Gece İmam
olarak mübarek bir şekilde namaz kıldırmıştır*

5. Osmanlı Edebiyatının Toplumsal Etkileri

5.1. Fekkûn'un Şiiri

أَبْدَرْتُ بَدَتْ فِي الْخَافِقَيْنِ سَعَادَةً ... وَنُورًا بِهِ الْأَكْوَانُ أَضْحَتْ تَلَالُفًا

Bu beyitte, Hz. Muhammed'in doğumunun toplumsal normları ve değerleri güçlendiren bir etkisi olduğu ifade edilmektedir. "أَبْدَرْتُ بَدَتْ فِي الْخَافِقَيْنِ سَعَادَةً" (Ufuklarda mutluluk belirdi) ifadesi, peygamberin doğumunun toplumda bir sevinç oluşturduğunu

³⁹ Fekkûn, Menşürü'l-hidâye fi keşfi hâli men idda'e'l-ilme ve'l-velâye, 14; Ebü'l-Kâsım el-Hafnâvî, Ta'rîfu'l-halef bi-ricâli's-selef (Cezayir: Matba'a Bîrbinfüntâne eş-Şarkıyye, 1906), 166.

⁴⁰ Şavuş, Muhammed bin Ramazan ve el-Guti. Muhammed bin Hamdan. İrşadil-Hâ'ir ilâ eseril Udebâ'l- Cezâ'ir (by.: Dar al-Basâ'ir li'n-Neşr ve't-Tevzî',ts.) 2/55- 56.

ve toplumsal değerlerin güçlendiğini ima etmektedir. Bu tür betimlemeler, toplumsal birlikteliği ve huzuru artırma amacı taşır. Osmanlı Edebiyatı'nda, özellikle peygamberin yüceltilmesi ve doğumunun toplumsal etkisinin vurgulanması, toplumsal normları pekiştirmek ve dini değerleri ön plana çıkarmak için kullanılmıştır.

Osmanlı şiirlerinde, Hz. Muhammed'in yüceltilmesi, toplumsal normların ve değerlerin güçlendirilmesine katkıda bulunmaktadır. Şairler, peygamberin doğumunu ve yüceltiğini öne çıkararak, toplumsal dayanışmayı ve dini bağlılığı teşvik etmişlerdir. Bu, Osmanlı toplumunda dini ve sosyal birliği pekiştiren önemli bir faktördür. Aşağıda, Nâbî'nin Hz. Peygamber'i anlattığı birkaç beyti örnek olarak görülmektedir.

*Merdüm-i dîde-i cân ma'ni-i sırr-ı Kur'ân
Maksad-ı kevn ü mekân bâ'is-i nakş-ı îcâd
Hazret-i şâh-ı rüsûl hâdî-i esrâr-ı sübûl
Şârik-ı çerh-i hüdüâ hâzin-i genc-i is'ad
Nûr-ı pîşânî-i Âdem güher-i kân-ı kerem
Asl-ı ihsân-ı ni'am 'ârife-bahş-ı emcâd⁴¹*

Osmanlı şiirlerinde Hz. Muhammed'in yüceltilmesi, dini normları ve toplumsal değerleri güçlendiren bir rol oynamıştır. Örneğin: Nâbî'nin şiirinde:

*Merdüm-i dîde-i cân ma'ni-i sırr-ı Kur'ân
Maksad-ı kevn ü mekân bâ'is-i nakş-ı îcâd*

Bu beyitte, Hz. Muhammed'in Kur'an'ın sırrının anlamı olarak tanımlanması, onun toplumsal normlar üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Hz. Muhammed'in dini öğretilerinin merkezde olması, toplumsal değerlerin güçlendirilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu yaklaşım, Osmanlı toplumunda dini ve ahlaki değerlerin yaygınlaşmasına yardımcı olmuştur.

أَبْدَرْتُ بَدْتُ فِي الْخَافِقِينَ سَعَادَةً ... وَنُورًا بِهِ الْأَكْوَانُ أَضْحَتْ تَلَالُفًا

Hz. Muhammed'in doğumunun kozmik bir aydınlanma olarak betimlenmesi, toplumsal değerlerin güçlendirilmesini teşvik etmektedir. Bu benzerlik, Osmanlı şiirlerinin Cezayir şiirlerine nasıl bir etkide bulunduğunu ve toplumsal normları nasıl pekiştirdiğini göstermektedir.

Osmanlı döneminde dini değerlerin yüceltilmesi, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde moral ve ahlaki değerlerin artırılmasına yöneliktir. Nâbî'nin şiirinde:

*Hazret-i şâh-ı rüsûl hâdî-i esrâr-ı sübûl
Şârik-ı çerh-i hüdüâ hâzin-i genc-i is'ad*

⁴¹ Nâbî Divânı, Ali Fuat Bilkan, (İstanbul: b.y., 1997),13.

Hız. Muhammed'in peygamberlerin lideri ve yolların rehberi olarak tanımlanması, dini ve toplumsal değerlerin yüceltilmesini ifade etmektedir. Bu yaklaşım, Cezayir şiirlerinde de görülür ve toplumdaki dini değerlerin güçlendirilmesine katkıda bulunur. Abdül-Kerîm el-Fekkûn'un:

هُوَ الْعَيْثُ أَحْيَا الْأَرْضَ بَعْدَ مَمَاتِهَا ... وَخَاتَمَ كُلِّ الرُّسُلِ ثُمَّ مَبْدَأُ

Hız. Muhammed'in "göksel bir yağmur" olarak tanımlanması, dini değerlerin ve ihvanların kaynağı olarak yüceltilmesi, bu değerlerin toplumsal normlarla iç içe geçtiğini göstermektedir.

Şiirsel Dile Yenilikler ve Kozmik Tasvirler: Osmanlı şiirlerinde kullanılan kozmik tasvirler ve metaforik dil, Arap şiirlerinde etkili olmuştur. Nâbî'nin şiirinde:

Nûr-ı pîşânî-i Âdem güher-i kân-ı kerem

Asl-ı ihsân-ı ni'am 'ârife-bahş-ı emcâd

Bu beyitte Hız. Muhammed'in, Adem'in alnındaki nur olarak tanımlanması, Osmanlı şiirlerinde yaygın olan kozmik ve metaforik tasvirlerin etkisini yansıtmaktadır. Bu tür bir dil kullanımı, Cezayir şiirlerinde de etkili olmuştur ve Osmanlı şiirinin Arap şiirlerine olan etkisini gösterir. Şiirlerde Koşuk ve Temalar: Osmanlı şiirlerinde Hız. Muhammed'in doğumunun kozmik bir olay olarak betimlenmesi yaygındır. Abdülkerîm el-Fekkûn'un şiirindeki:

أَبْدَرْتُ بَدَتْ فِي الْحَافِقَيْنِ سَعَادَةً ... وَتُورًا بِهِ الْأَسْوَانُ أَضْحَتْ تَلَالُفًا

Hız. Muhammed'in doğumunun kozmik bir ışık olarak betimlenmesi, Osmanlı şiirlerinde yaygın bir gelenektir ve bu temalar, Türk şiirinin Arap şiirine etkisini göstermektedir. Cezayir şiirlerinde de benzer temaların işlenmesi, bu etkilerin ne kadar derin olduğunu ve iki edebiyat arasındaki bağlantıyı açıkça ortaya koymaktadır.

6. Osmanlı Döneminde Cezayir Şiirinde Öznel Temalar ve Estetik Yaklaşımlar

Osmanlı döneminde, öznel şiirler çeşitli konular üzerinde yazılmış olup, bu şiirlerin kalitesi değişkenlik göstermektedir. Bu dönemde yazılan öznel şiirlerin bazıları yüksek kalitede ve etkileyici iken, bazıları ortalama seviyede kalmıştır. Bu bağlamda, öznel şiirler Osmanlı edebiyatının önemli bir parçasını oluşturmuş ve şairlerin kişisel duygu ve düşüncelerini ifade etme biçimlerini yansıtmakta önemli bir rol oynamıştır.⁴²

6.1. Emir Abdülkâdir el-Cezâirî (1808-1883)

Abdülkadir b. Hami el-Din b. el-Mustafa b. el-Mukhtar b. Abd el-Kadir b. Ahmad el-Muhtar b. Abd el-Kâdir b. Ahmed b. el-Hıddihi b. Ahmed b. Abdül-Kâvi, Ailesinin kökeni Mağrip'ten olup, bu bölgede tanınmış bazı kişiler örnek olarak kabul edilmiştir.⁴³

⁴² Sa'dullâh, *Târîhu'l-Cezâ'iri's-sekâfi*, 8/289.

⁴³ Nizar Abaza, *Emir Abdülkâdir el-Cezâirî Âlim Mücahid* (Beyrut: Dar al-Fikr,1994), 9.

Emir Abdülkâdir, (25 Eylül 1807) tarihinde, Vahran'ın güneydoğusundaki Mikser kasabasına bağlı el-Kaytna köyünde doğmuştur.⁴⁴ Babasının gözetiminde büyümüş, Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiş ve okulunda fıkıh ile diğer ilimleri öğrenmiştir. 1820 yılında Vahran'a gitmiş, burada eğitimini tamamlamış ve çeşitli bilimlerde yüksek seviyeye ulaşmıştır. Sahih al-Bukhari'yi ezberlemiş ve atlı savaş ve silah kullanma konusunda büyük bir tutkuya sahip olmuştur. Emir Abdülkâdir, adalet ve düzen üzerine kurulu bir yönetim oluşturmuş, çeşitli işlerle ilgilenmiş, gümüş ve bakırdan paralar bastırılmış, silah ve elbise fabrikaları kurmuş ve Mikser şehrini emirliğinin merkezi yapmıştır. Ayrıca genç devlete, devletin düzenlenmesini sağlayacak bir dizi yasa hazırlamıştır.⁴⁵

وَعَاذِلْ مَنْ لَحِبَ الْبَدْوِ وَالْقُفْرِ	يَا عَاذِلَ الْمَرْءِ قَدْ هَامَ فِي الْحَضَرِ
وَتَمَدَّحِ بِيُوتِ الطَّيْنِ وَالْحَجْرِ	لَا تَدُمَنَّ بِيُوتًا حَرَبَتْ لِمَا فِي مَحْمَلِهَا
لَكِنَّ جَهْلَتَ وَكَمْ فِي الْجَهْلِ مِنْ ضَرَرِ	لَوْ كُنْتَ تَعْلَمُ مَا فِي الْبَدْوِ لَعَدَرْتَنِي
بِسَاطِرٍ لَمْ يُبْدِهِ الرِّصْفَاءُ كَالدُّرِّ	أَوْ كُنْتَ أَصْبَحْتَ فِي الصَّحْرَاءِ مُرْتَقِبًا
بِكُلِّ لَوْنٍ جَمِيلٍ شَيْقِي عَطْرِ	أَوْ جَلْتِ فِي رُوضَةٍ قَدْ رَاقَ مَنظَرُهَا
يَزِيدُ فِي الرُّوحِ لَمْ يَمُرْ عَلَيْهِ الدَّهْرُ ⁴⁶	تَسْتَنْشِقُ نَسِيمًا طَابَ مُنْتَشِفًا

Ey şehir hayatını yücelten ve çölde yaşayanları küçümseyen kişi,

Küçümseme, yıkılmış ve terkedilmiş evleri,

Ve toprak ile taş yapıların değerini küçümseme.

Eğer çölde yaşamının ne anlama geldiğini bilseydin,

Beni anlar ve anlayış gösterirdin.

Ancak cehalet, büyük zararlara yol açar.

Belki de çölde, kumların üzerinde yürüyerek,

Taşların değerini ve güzelliğini göreceksin,

Veya güzel bir bahçede, renklerin ve hoş kokuların içinde,

Taze bir esinti soluyarak,

Ruhunda bir artış hissedeceksin;

Bu duygu, zamanla geçmeyen bir etki bırakır.

6.2. Bâkî'nin Şiiri

Gül-i hamrâda şanma jâlelerdür naqş-ı gülşende

⁴⁴ Berekât Muhammad Murâd, *Emir Abdülkâdir el-Cezâirî, el-Mücâhid es-sûfi* (Cezayir: Dârun-Neşri'l-Elektrûnî, 1980, 9-10.

⁴⁵ Berekât Muhammad Murâd, *Emir Abdülkâdir el-Cezâirî*, 10.

⁴⁶ Sa'dullâh, *Târîhu'l-Cezâ'iri's-sekâfi*, 8/289.

‘Araḳ-rîz oldı ḥaddüñden olup ey ğonca şermende
 Aşılıp karşıña kimse göğüs germezdi ey mâhum
 Eger âyîneveş yüz gösterici olmasañ sen de
 Getür âyîne-i ruḥsâruñ ağzuma inanmazsañ
 Helâk oldum şehâ bu zehr-i hicrânuñla ben bende
 Beni dür eyledüñ çün cennet-i küyuñdan ey hürî
 Hele gendüm nice âdem diyem bildüm bugün ben de
 Nigâruñ zülfi vü hâli degüldür fitneden hâlî
 Buradan Bâkî’nüñ hâli olupdur key perâkende⁴⁷

Bâkî’nin bu şiiri, klasik Osmanlı divan şiirinin önemli örneklerinden biridir ve özellikle aşk teması etrafında döner. Şiirin ilk dizesi, gül ve çiçek betimlemeleri aracılığıyla bir aşk hikâyesini işler. *Gül-i hamrâda şanma jâlelerdür naḥş-ı gülşende* dizesi, aşkın ve güzelliğin ne kadar etkileyici olduğunu vurgular. Ardından gelen dizede, şair, sevgilinin kendisine gösterdiği ilgiyi ve bunu bir tür şehvet olarak nitelendirir. Şiirin devamında, şair, kendisinin ayrılığın zehrinden nasıl etkilendiğini ve sevgilisinden uzak kaldığı için nasıl acı çektiğini dile getirmektedir.

Osmanlı döneminde, Cezayir şiiri üzerinde belirgin bir Osmanlı etkisi gözlemlenmektedir. Bâkî’nin şiirindeki klasik Osmanlı şairi teknikleri ve estetik anlayışları, Cezayir şiirinde de benzer biçimde yer almıştır. Bu etkiler arasında: Estetik Temalar: Bâkî’nin şiirinde gördüğümüz gül, şarap ve aşk temaları, Osmanlı divan şiirinin geleneksel estetik öğeleridir. Bu temaların, Cezayir şiirine nasıl entegre edildiğini ve orada nasıl yorumlandığını anlamak, Osmanlı edebiyatının bu bölge üzerindeki etkisini gösterir. Dil ve Üslup: Bâkî’nin üslubundaki zarif dil ve lirik üslup, Cezayir şiirinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle aruz ölçüsü ve kaside formu, Cezayirli şairler tarafından da benimsenmiştir.

Öznel Temalar: Emir Abdülkâdir’in şiirindeki öznel temalar, özellikle kırsal yaşam ve şehir yaşamı arasındaki farkları vurgular. Bu öznel temalar, Cezayir şiirinde bireysel deneyimlerin ve duyguların ne kadar önemli olduğunu gösterir. Estetik Yaklaşımlar: Emir Abdülkâdir’in şiirinde kullanılan estetik dil ve tasvirler, Cezayir şiirinin estetik anlayışını yansıtır. Şair, kırsal güzellikleri betimlerken kullandığı dil ve üslup, Cezayir şiirinde gözlemlenen estetik anlayışları ve temaları güçlendirmektedir.

Osmanlı şiirinin Cezayir şiirine etkisi, hem estetik hem de dilbilimsel olarak belirgindir. Osmanlı dönemi şairlerinin kullandığı estetik yaklaşımlar ve temalar,

⁴⁷ Çavuşoğlu, Mehmet. *Bâkî ve Divan’ından Örnekler*. Kitabevi Yayınları, 2001.104. Küçük, Sabahattin. *Bâkî ve Dîvânından Seçmeler*. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988. 104. Köksal, M. Fatih. “Bâkî Dîvânı’nın Yeni Bir Nüshası ve Bâkî’nin Dîvân Neşirlerinde Bulunmayan Şiirleri.” bilig, no. 104, 2023, ss. 27-53.

Cezayirli şairler tarafından benimsenmiş ve bu şairler kendi kültürel bağlarına uyarlamıştır. Bu etki, dilbilimsel devamlılık açısından da önemlidir; çünkü Osmanlı şairlerinin dili ve üslubu, Cezayir şiirine geçiş yaparken bazı biçimsel ve içeriksel değişiklikler geçirmiştir. Bâkî ve Emir Abdülkâdir'in şiirleri, Osmanlı ve Cezayir şiirleri arasındaki kültürel ve estetik etkileşimleri anlamak için iyi örneklerdir. Osmanlı edebiyatının Cezayir şiirine olan etkisi, hem estetik hem de dilbilimsel açıdan derinlemesine analiz edilmelidir. Öznel temalar ve estetik yaklaşımlar, bu etkileşimlerin nasıl şekillendiğini ve Cezayir şiirinde nasıl bir devamlılık gösterdiğini anlamak için önemli ipuçları sunar.

Sonuç

Bu çalışma, Osmanlı edebiyatının Cezayir şiiri üzerindeki etkilerini ele alarak, iki kültür arasında kurulan edebî bağları incelemiştir. Özellikle Osmanlı dönemi Cezayir şiirinde görülen tematik çeşitlilik, dilsel yapı ve estetik unsurların Cezayir şiirini nasıl şekillendirdiği ve modern dilbilime nasıl yansıdığı verilmeye çalışılmıştır. Osmanlı döneminde hem siyasi hem de dini temaların güçlü bir şekilde işlenmesi, Cezayir kimliği ve edebi gelişimi üzerinde izler bırakmıştır. Bu bağlamda, İbn Ali el-Kalgâlî, Ahmed el-Mencilî, Muhammed Ebu Ras el-Ayn, Ahmed bin Ammar el-Cezâirî, Abdü'l-Kerîm ef-Fekkûn ve Emir Abdülkâdir el-Cezâirî gibi Osmanlı etkisinde yetişen Cezayirli şairlerin eserleri incelenmiş, bu şairlerin divan edebiyatından nasıl ilham aldıkları ve Osmanlı şiirinin melankolik ve tasavvufi temalarını kendi şiirlerine nasıl entegre ettikleri tespit edilmeye gayret edilmiştir. Özellikle bireysel kimlik ve toplumsal bağımsızlık temalarının, bu etkileşimle nasıl zenginleştirildiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma, mevcut literatürde sınırlı sayıda ele alınan Osmanlı etkisini hem tarihsel hem de modern bir perspektifte değerlendirerek, Osmanlı-Cezayir edebi ilişkisinin çok boyutlu olduğunu vurgulamıştır. Osmanlı dönemi Cezayir şiirinde şekillenen dilsel ve estetik unsurların, Cezayir'in bağımsızlık mücadelesindeki toplumsal yapılar ve şiirsel ifade biçimleri üzerindeki etkisi somut örneklerle desteklenmiştir. Edebiyatın bir direniş aracı olarak kullanılması, bu etkileşimin tarihsel ve toplumsal bir bağlam içinde değerlendirilmesine olanak sağlamıştır. Osmanlı edebiyatının Cezayir şiirine yaptığı katkılar sadece estetik bir katkı olarak kalmamış dil, üslup ve tematik açıdan da kalıcı etkiler bırakmıştır. Bu etkileşim, özellikle milli kimlik ve bağımsızlık vurgularının Osmanlı mirası ile olan ilişkisini açıkça ortaya koymaktadır. Bu çalışma, dilsel devamlılığın modern dilbilimle nasıl bütünleştiğini ve bu mirasın modern şiir anlayışına olan katkılarını da göstermiştir.

Dilsel, estetik ve tematik analizler, hem tarihsel bir perspektif sunmakta hem de modern dilbilimsel yaklaşımlarla harmanlanarak bir inceleme gerçekleştirmektedir. Eserin sunduğu inter disiplinler yaklaşım, edebiyatın tarihsel, sosyo-kültürel ve siyasi boyutlarını bir araya getirerek Cezayir şiirinin gelişim sürecine dair bir perspektif

sunmuştur. Bu yönüyle çalışma, Osmanlı edebiyatı ile Cezayir şiiri arasındaki etkileşimi yeni bir bakış açısıyla değerlendirmekte ve analizleriyle Osmanlı mirasının Kuzey Afrika edebiyatı üzerindeki kalıcı etkilerini gözler önüne sermektedir.

Kaynakça

- Ağarı, Şerife. “Bir Övgü Unsuru Olarak Şehnâme Kahramanlarının Klasik Türk Şiirindeki Dönüşümü: Bâkî-Nedîm Karşılaştırması”. SEFAD 39 (2018), 233-250. <https://doi.org/10.21497/sefad.443500>
- Anâîn, Muhammed Zekeriya. *Şîru Cumhuri'l-Endelüsî*. Beyrut: Dâru't-Tasavvur, ts.
- Berekât, Muhammad Murâd. *Emir Abdülkâdir el-Cezâirî: el-Mücâhid es-sûfî*. Cezayir: Dârun-Neşri'l-Elekrînî, 1980.
- Cezâ'iri, Muhammed b Meymûn. *et-Tuhfetü'l-marziye fi'd-Dava'l-Bektaşîyye fi bilâdi'l-Cezâ'iri'l-Hamimiyye*. Cezayir: eş-Şeriketü'l-Vataniyye li'n-Neşr ve't-Tevzî, 1981.
- Cüzü, Mustafa. *Nazariyattu's-şîr 'inde'l-'arab*. Beyrut: Dâru't-Tâli'a, 1988.
- Dehiyeti, Fâtîma. *el-Haraketü'l-edebîyye fi'l-Cezâ'ir hilali'l-ahdi'l-Osmanî*. Biskra: Hammadi Kheider Üniversitesi, Doktora Tezi, 2014.
- Dînâr, İbn Ebi. *el-Mü'nîs fi ahbâri İfrîkiyye ve Tûnis*. Beyrut: y.y., 1993.
- Eflatun, Muvaffak. “Cezayir'de Bir Türk Halk Şairi Şemsî Mustafa Hoca ve Şiirleri”. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum 12/35 (2023), 687-715.
- Elçin, Şükrü. *Akdeniz'de ve Cezâyir'de Türk Halk Şairleri*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1988.
- Erdoğan, M. Akif. “Beş Cezayir Türk Şiiri”. Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 13 (2007), 83-89.
- Ezherî, Muhammed b Ahmed. *Tehzîbü'l-luğa*. ed. Abdüsselâm M. Hârûn - M. Ali en-Neccâr. Kahire: y.y., 1964.
- Fekkûn, Abdülkerim. *Menşûrû'l-hidâye fi keşfi hâli men idda'e'l-ilme ve'l-velâye*. ed. Ebü'l-Kâsim Sa'dullah. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1987.
- Hucr, İmruülkays b. Dîvân. ed. M. Ebü'l-Fazl İbrâhim. Kahire: y.y., 1964.
- İbnü'l-Kıftî. *İnbâhü'r-ruvât 'âlâ enbâhi'n-nuhât*. ed. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim. Kahire: y.y., 1986.
- İnalcık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu: Klasik Dönem (1300-1600)*. çev. Ruşen Sezer. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1825.
- İzzeddin, İsmail. *el-Ususu'l-cemâliyye fi'n-nakdi'l-'arabi*. Kahire: Dâru'l-fikri'l-'Arabi, 1992.
- Kavas, Ahmet. “Afrika'da Türkler'in Hâkimiyeti ve Kurdukları Devletler”. Osmanlı-Afrika İlişkileri. İstanbul: Tasam Yayınları, 2006.
- Kayrevânî, İbn Reşîk. *el-'Umde fi mehâsini's-şîr ve âdâbih ve nakdih*. ed. Muhammed Karkazân. Beyrut: Dâru'l-Beydâ, 1988.
- Keklik, Murat. “Osmanlı Toplum Hayatından Beytlere Yansıyan Birkaç Örnek”. Türkiyat Mecmuası 27/1 (2017), 139-169. <https://doi.org/10.18345/iuturkiyat.322900>
- Koloğlu, Orhan. “Garp Ocaklarında Anadolu Delikanlıları: Aldığıma Pişman Oldum İki Avrat Arasında”. Tarih ve Toplum, 35-40.
- Köksal, M. Fatih. “Bâkî Dîvânı'nın Yeni Bir Nüshası ve Bâkî'nin Dîvân Neşirlerinde Bulunmayan Şiirleri”. bilig 104 (2023), 27-53. <https://doi.org/10.12995/bilig.10402>

- Manzûr, İbn. *Lisânü'l-‘Arab*. Beyrut: y.y., 1994.
- Muhammed, Tımmâr. *Târîhu'l-edebi'l-Cezâirî*. Cezayir: el-Şirketü'l-Vataniyye li'n-Neşr ve't-Tevzîf, 1981.
- Naşşali, Abdülkerim. *İhtiyâru'l-mumtâ*. ed. Mahmud Şakir el-Kattan. Kahire: Matbaatu'l-Hey'eti'l-Mısriyye, 2006.
- Nâsir, Ebu Râs. *Hayatu ebi Râs ez-zâtiyye ve el-‘ilmiyye*. Cezayir: el-Müessesetu'l-Vataniyye li'l-Kitâb, ts. Nedîm. *Kaside*, ts. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/>
- Nuayhed, Adil. *Mu‘cemu'l-‘A‘lâm el-Cezâ’ir, min sadri'l-İslâm hattâ el-‘asri'l-hâdir*. Beyrut: Müessesetu Nüveyhid es-sakâfiyye, 2. Baskı., 1980.
- Rebah, Halid. *eş-Şi‘ru fi'l-Cezâir: fi'l-Fitrati'l-‘Osmanîyye, Şi‘ru ibn ‘Ammâr Enzumecen*. Cezayir: Cezayir Üniversitesi, Doktora Tezi, 2010.
- Rengibeyaz, Ahmet. *Tıbru'l-Mesbûk fi Beyân-ı Cezâir’deki Türk Şairleri*. İstanbul: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2022.
- Sa’dullah, Ebü'l-Kâsım. *Dâ’iyetü’s-Selefiyye Abdü'l-Kerîm ef-Fekkûn*. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1986.
- Sa’dullâh, Ebü'l-Kâsım Ahmed. *Târîhu'l-Cezâ’iri’s-sekâfi*. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.
- Said, Mohamed. *Histoire de la Littérature Arabe en Algérie*. Paris: Editions La Découverte, 1994.
- Sîdî, Ebu'l-Abbas Ahmed b Ammar. *Hamelâti'l-lebîb bi-ahbâri’r-Rihleti ilâ'l-Habîb*. Cezayir: Matbaatu Bi’ri Fontane, 1902.
- Sönmez, Mustafa. *Cezayir’de Osmanlı İdaresi ve Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, 2023.
- Sultan, Münir. *İbn Salim ve Tabakatu’ş-şu‘âra*. İskenderiye: Müşiratu'l-Meârif, 1977.
- Suyûtî, Celâleddin. *Buğyetü'l-vu‘ât fi tabakâti'l-luğaviyyîn ve’n-nuhât*. ed. M. Ebü'l-Fazl. Kahire: y.y., 1964.
- Şevkî, Ahmed - Dayf, Abdüsselâm. *Tarihül-edebi'l-‘arabi asru’d-duvel ve’l-imârât: el-cezâ’ir, el-mağrib el-aksâ, moritanya, es-Sûdân*. Kahire: Dâru'l-Me‘ârif, 1966.
- Tartusî, Ahmet. *Cezayir’in Osmanlı Dönemindeki Edebî Faaliyetleri*. İstanbul: Tasam Yayınları, 2001.
- Türköz, İsmail. *Osmanlı Edebiyatında Cezayir Temalı Eserler*. Ankara: Yeditepe Üniversitesi Yayınları, 2020.
- Yıldırım, Nimet. *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul: Kabcacı Yayınları, 2008.
- Zehra, Fâtıma. *Cezayir Şiirinde Osmanlı Tesirleri*. Cezayir: Cezayir Üniversitesi, Doktora Tezi, 2016.
- Zekeriya, Ahmed. *Müslüman Toplumların Edebiyatında Osmanlı Etkisi*. Kahire: en-Nahdatu'l-Mısriyye, 2007.